

Відгук
офіційного
05.03.21
Текст спеціаліста
В.В. Оратор

ВІДГУК
офіційного опонента

доктора психологічних наук, професора Коваленко Алли Борисівни
на дисертаційну роботу Павленко Ганни Володимирівни на тему:
«Особистісні диспозиції як ресурс психологічного благополуччя в умовах
невизначеності», подану до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Дисертаційна робота Павленко Ганни Володимирівни присвячена тематиці психологічного благополуччя в умовах невизначеності та його ресурсів. Хоча дисертантка досліджує ситуацію до та під час пандемії коронавірусу Covid-19, але не тільки це можна вважати ситуацією невизначеності. Сучасне життя не можна оцінити як стабільне, воно пронизане економічними, політичними кризами, соціальною невизначеністю, невпевненістю в завтрашньому дні та неможливістю робити більш-менш точні прогнози щодо майбутнього. Людина змушена підлаштовуватися до динамічних умов життя та знаходити в ньому позитив. У свою чергу, проблема психологічного благополуччя є трендом сучасних західних та українських досліджень, переконливим доказом чого є численні публікації в високорейтингових періодичних виданнях. Тому тематику дисертаційного дослідження Павленко Г. В. вважаю **актуальною** та нагальною для вивчення.

Дисертантка коректно оформила вступ до дисертаційної роботи відповідно до стандартів кваліфікаційної роботи рівня PhD, правильно відобразила сутність проведеної роботи відповідно до теми, а саме доцільно визначила об'єкт та предмет дослідження, його мету, точно сформулювала завдання дослідження, обґрунтувала наукову новизну та практичну значущість.

Перший розділ дисертації Павленко Г. В. презентує теоретико-методологічні засади вивчення проблеми невизначеності як ресурсу

психологічного благополуччя. Дисертантка детально зупиняється на аналізі особистісних диспозицій «життестійкість», «почуття зв'язності», «толерантність до невизначеності», «довіра до себе» та «автономія». В якості ресурсу розглядаються також цінності. Вона використала при цьому методи критичного аналізу, узагальнення, систематизації досліджуваної проблеми на основі осмислення психолого-педагогічної літератури, що дало змогу описати теоретичні засади проблеми психологічного благополуччя та його ресурсів. Такими ресурсами визначено особистісні диспозиції як схильність особистості до певних проявів суб'єктної активності, зумовлена попереднім досвідом та оцінкою ситуації.

Другий розділ дисертаційної роботи Павленко Г. В. присвячено опису процедури та методичного інструментарію емпіричного дослідження проблеми психологічного благополуччя та його ресурсів в умовах невизначеності. Дисертантка чітко обґрунтовує та презентує власну програму емпіричного дослідження, в якій описує її етапи, процедуру та методи збору, обробки та інтерпретації отриманих даних.

Вагомим внеском до змісту дослідження є авторська графічна шкала «Суб'єктивна оцінка визначеності сфер життя», призначена для з'ясування суб'єктивної оцінки визначеності сфер життя. Цей дослідницький інструментарій стане надбанням психологічної науки та в подальшому слугуватиме для вирішення прикладних психометричних завдань.

Павленко Г. В. надає опис досліджуваної вибірки (всього 486 осіб) та обґрунтування її розподілу за етапами дослідження – до пандемії та під час карантину, пов'язаного з поширенням Covid-19. Охоплення у ході дослідження такої значної кількості досліджуваних різного віку є позитивною рисою роботи та свідчить про те, що одержані результати відповідають вимогам надійності.

У третьому розділі дисертації Павленко Г. В. подає аналіз результатів дослідження, одержаних до пандемії, тобто у звичних умовах життя. Цінність

аналізу виявляється не тільки в тому, що дисертантка детально презентує результати власного дослідження, але й співставляє їх з результатами, одержаними іншими вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Виявлено, що психологічне благополуччя та особистісні диспозиції пов'язані з суб'єктивною визначеністю життя та мають різні вияви залежно від статево-вікових особливостей та суб'єктивної визначеності. Показано, що у звичних умовах життя суб'єктивне благополуччя визначається трьома сферами: здоров'я, стосунки з близькими людьми та робота (навчання).

Четвертий розділ дисертаційного дослідження містить аналіз даних, одержаних під час карантинних обмежень під час пандемії Covid-19, а також результати порівняння двох замірів (до та під час пандемії). Виявлено, що умови невизначеності призводять до зниження суб'єктивного благополуччя, життєстійкості, хоча толерантність до невизначеності та компонент почуття зв'язності «Збагненність» зростають. Показано, що зміна суспільних умов є найважливішим, порівняно з іншими, чинником суб'єктивного благополуччя та актуалізації особистісних ресурсів. Визначено наявність статево-вікових особливостей ставлення до непередбачуваних суспільних змін.

Одержані в ході емпіричного дослідження результати стали підґрунтям для формулювання рекомендацій щодо консультативної та психотерапевтичної роботи психологів при наданні психологічної допомоги особам, які перебувають в умовах невизначеності, непередбачуваних суспільних змін.

До **найвагоміших результатів** дисертаційного дослідження, які відповідають всім ознакам **наукової новизни**, можна віднести побудову верифікованої моделі впливу невизначеності життя на психологічне благополуччя особистості, що опосередковується особистісними ресурсами – життєстійкістю, почуттям зв'язності та довіри до себе; виявлення відмінностей у ролі особистісних диспозицій у стабільні та нестабільні періоди життя; доведення того, що толерантність до невизначеності є ресурсом для суб'єктивного благополуччя у

нестабільні періоди життя та не пов'язана з психологічним благополуччям у стабільні періоди життя особистості.

Отримані в дисертації наукові здобутки мають **практичну значущість**. Розроблена дисертанткою графічна методика виявлення суб'єктивної оцінки визначеності життя може використовуватися як інструмент у практиці психодіагностики, супроводу та в психокорекційній і психотерапевтичній роботі практичних психологів. Крім того, практичну значущість роботи вбачаю в тому, що її результати можуть використовуватися при викладанні навчальної дисципліни «Соціальна психологія» в розділі «Соціальна психологія особистості».

Результати дисертаційного дослідження мають достатньо широку **апробацію** та **грунтовно викладені** у 16 наукових працях, 4 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях України, 1- у періодичному виданні інших країн та 11 – у матеріалах конференцій.

Якісно здійснений теоретико-методологічний аналіз та аналіз результатів емпіричного дослідження свідчить про достовірність та належну **наукову обґрунтованість сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій**. Теоретико-емпіричний аналіз досліджуваної проблеми носить переконливий характер, відсутні сумніви щодо дотримання вимог до проведення емпіричного дослідження та аналізу його результатів. Ознак порушення дисертанткою вимог **академічної доброчесності** не виявлено.

Наголошуючи на теоретичній і емпірико-практичній значущості дисертаційного дослідження Павленко Г. В., варто висловити наступні **зауваження та побажання**:

1. Дисертаційне дослідження містить досить ємний і глибокий теоретичний аналіз проблеми психологічного благополуччя та його ресурсів у вигляді особистісних диспозицій. Разом з тим, слід відзначити переважну зосередженість авторки на російськомовних і англomовних працях та недостатнє представлення результатів досліджень українських учених. Зокрема, у 2016 році захищена

докторська дисертація Данильченко Т. В., яка стосувалася вивчення суб'єктивного соціального благополуччя. Слід зазначити, що Данильченко Т. В. розробила методiku дослідження суб'єктивного соціального благополуччя, яка активно використовується українськими дослідниками. Вважаю, що представлення результатів цього дослідження збагатило теоретичну частину роботи, а використання розробленої автором методики дало б змогу зрозуміти особливості соціального благополуччя в умовах обмеження соціальних контактів.

2. В описі методичного інструментарію дослідження звертає на себе увагу використання російськомовних методик. Звичайно, використання російськомовних методик є поширеною проблемою психометричних досліджень в Україні, але в якості побажання можна вказати на можливість адаптації та стандартизації даних методик на українській вибірці.

3. При описі досліджуваної вибірки не відзначається, чи ті самі досліджувані брали участь у двох зрізах дослідження, чи це були дві різні вибірки. Детально не описано, яким чином досліджувані залучалися до заповнення гул-форми (рекрутувалися), яким чином вони мотивувалися, а також як контролювалася участь і якість відповідей. Чи могли деякі досліджувані заповнювати форму кілька разів чи втрачали зацікавленість після перших запитань і відповідали навмання? Опис цих моментів дав би змогу краще зрозуміти та пояснити одержані відмінності в емпіричних показниках до та під час карантину.

4. У тексті дисертації зустрічається не зовсім адекватне вживання деяких термінів, зокрема, «близькі відносини», «відношення з близькими» замість «стосунки», «по відношенню до» - «щодо», «сприйняття» - «сприймання». У деяких випадках не зовсім вдалий переклад з російської мови призводить до складнощів у розумінні тексту, зокрема, с. 6: «особистісний ресурс... завданий установками на залученість...», «збагненність» (рос. «постижимость» адекватніше було б перекласти як «осягненість»). Крім цього, доцільніше було б вживати термін «досліджувані» замість «респонденти».

Проте, варто зауважити, що вказані недоліки не впливають на якість дослідження за тематикою, обраною Павленко Г. В., а також жодним чином не ставлять під сумнів актуальність та високу якість виконаної дисертації.

В якості **висновку** слід зазначити, що дисертаційна робота Павленко Г.В. «Особистісні диспозиції як ресурс психологічного благополуччя в умовах невизначеності» є самостійним, завершеним науковим дослідженням на актуальну тему. Вона виконана на високому теоретичному та методичному рівні, має перспективи подальших досліджень, які стосуються психологічного благополуччя особистості в різні періоди суспільного життя та його ресурсів. Робота відповідає вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №167 від 06 березня 2019 року, а її автор Павленко Ганна Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

завідувач кафедри соціальної психології

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка,

доктор психологічних наук, професор

Handwritten signature in blue ink: А. Б. Коваленко

А. Б. Коваленко